

ירידה לצורך עלייה

פרופ' רייך: "האקדמיה לא תראה אותו דבר אחרי הקורונה"

עדי כהן

אחרי שכיחן במשך חמש שנים כדיקן הפקולטה למשפטים ושנתיים כדיקן הסטודנטים, הגיע פרופ' אריה רייך לתפקיד סגן הרקטור באחת התקופות המאתגרות ביותר שידעה האקדמיה. תפסתי אותו לשיחה (בזום כמובן) על הקושי ללמד וללמוד בזמן הקורונה "הבנו מהר מאוד שאי אפשר להיכנס לשעה וחצי בזום ולעשות מה שעשינו בכתה", על איך ייראו הבחינות בהמשך "אנחנו עומדים לרכוש מערכת שתנטרל את הגישה של סטודנטים לקבצים, תצלם אותם ותיתן להם ציון אמינות", על המעורבות של הפוליטיקאים במשבר "השר אלקין אומר שהוא השר של הסטודנטים אבל הוא לא תרם להשכלה והוא פגע בסטודנטים", ועל ההזדמנויות שצמחו ממנו "העולם האקדמי לא יראה אותו דבר אחרי הקורונה".

פרופ' רייך, מה היעדים שלך לתפקיד?

"אנו חותרים לנצל את הטכנולוגיה החדשה לשיפור ולקידום ההוראה. כל התחומים בעולם משתנים כתוצאה מההתפתחויות הטכנולוגיות ואין סיבה שההוראה תישאר כמו שהיא הייתה לפני 50 שנה עם מרצה לוח, כתה, מצגת. אני משתמש במצגות כבר 20 שנה ואמנם פעם הן היו על שקפים מפלסטיק ועכשיו הן במחשב, אבל יש דברים הרבה יותר מתקדמים שאפשר לעשות".

מה לגבי מרצים שמתקשים עם טכנולוגיה?

"עוד לפני שנכנסתי לתפקיד, בלשכת סגן הרקטור התחילו במסגרת המרכז לקידום ההוראה בסדנאות הוראה עבור המרצים בנושא למידה דיגיטלית. הבנו מהר מאוד שאי אפשר להיכנס לשעה וחצי בזום ולעשות מול המסך מה שעשינו בכתה כי זה קשה לסטודנטים. צריך להבטיח שיש מעורבות של הסטודנטים וכדי לייצר את המעורבות הזו צריך לעשות דברים אחרים. אני הודעתי למרצים שמבחינתי הם לא חייבים ללמד שעה וחצי באופן סינכרוני. הם יכולים לעשות שיעור של שעה, ובחצי שעה האחרונה להעלות סרטונים, לתת מטלה אינטראקטיבית או כל מיני דברים אחרים שייצרו מעורבות של הסטודנטים כדי שהם לא יהיו רק קוביות על המסך, אולי מקשיבים והרבה פעמים לא".

המעבר לשגרת הקורונה היה מאוד מהיר, בחלקו היה מוצלח. מה חשבתם שהיה טעון שיפור אחרי סמסטר אחד של לימודים מקוונים ושיפרתם לקראת השנה החדשה?

"בראשית השנה הוצאתי מכתב לכל חברי הסגל שבו חייבתי את כולם להקליט את ההרצאות. אחת התובנות מסמסטר ב' הייתה שעם החסרונות שקיימים בהוראה דיגיטלית, ויש הרבה כאלה, יש גם יתרונות. אחד מהם הוא שניתן להקליט את ההרצאה כך שסטודנטים יכולים לחזור אליה בזמנם הפנוי. זה גם עוזר לסטודנטים שבגלל מאורעות הזמן לא יכולים להשתתף בהרצאה. הרבה מרצים התנגדו לזה, הם חששו שייקחו להם את ההרצאות, ישתמשו בהן ויפטרו אותם. היה חשש גם מהעניין של זכויות היוצרים של המרצים על החומרים או מפגיעה בנוכחות של סטודנטים. למרות הבעיות, רוב המרצים מיד נענו לבקשה וכשהיו מקרים מיוחדים שהצדיקו את זה התרתי שלא להקליט, ובלבד שיינתנו תחליפים כמו פרסום מצגת או העלאת סיכומים של השיעור. במקביל, העברנו בסיכום עם איגוד הסגל החלטה של הנהלת האוניברסיטה שתדאג שזכויות היוצרים של המרצים על החומרים שלהם יישמרו, ושהחומרים יימחקו בתום הבחינות של הסמסטר. אני נלחמתי למען הסטודנטים בעניין הזה כי בתור דיקן הסטודנטים במשך שנתיים שמעתי את מצוקת הסטודנטים והייתי מאוד קשוב לבעיות של הסטודנטים ומה שהם חווים בתקופת הקורונה ובגלל זה התעקשתי על כך. מצד שני, אני מצפה שסטודנטים לא ינצלו את זה לרעה וייעדרו מהשיעורים, כי זה לא הגיוני שמרצה יצטרך לעמוד בפני מסך ריק. בסוף מרצה צריך את האינטראקציה עם הסטודנטים ואת הדיונים בכתה".

אתה חושב שאיכות הלימודים נפגעה?

לפי הסקרים המוקדמים שבוצעו בקרב הסטודנטים רוב הסטודנטים מעדיפים הוראה פרונטלית, אך יחד עם זאת יש שביעות רצון מהלמידה המקוונת. אני חושב שזה אינדיבידואלי ואנחנו יודעים שיש סטודנטים שמתקשים ללמוד בזום. יש גם הבדל בין המקצועות, לדוגמה, קשה להכשיר כימאי רק עם התיאוריה כי בסוף הוא צריך לעמוד במעבדה, לערבב חומרים ולראות מה קורה. גם במשפטים יש יתרון למפגש הפרונטלי, במיוחד למי שקשה לו לנהל דיון ושיח באמצעות הזום.

אבל יש גם יתרונות בהוראה בזום, כמו היכולת להזמין מרצים אורחים מחו"ל. אני חושב שהלמידה המקוונת פחות טובה מהוראה פרונטלית במיוחד עבור סטודנטים מסויימים שמתקשים. לעומת זאת, יש כאלה שמסתדרים עם זה נהדר ואז אולי ההבדל לא משמעותי. **אם יש כתה של מאה, אפשר לנהל דיון עם עשרה, אבל אי אפשר לדעת מה עושים תשעים האחרים שנמצאים בסוף הרשימה ואולי לא פותחים מצלמה.** יש גבול למה שמרצה מסוגל לעשות".

גם בלי קשר לקורונה, יש מרצים שלא מתקדמים עם התקופה וההרצאה שלהם חוזרת על עצמה מדי שנה ללא שילוב כלי למידה נוספים. היום בוודאי למרצים כאלה יותר קשה

במעבר לזום. מה אתם עושים כדי לשפר את טכניקות הלמידה גם בהוראה פרונטלית כך שיהיה ערך מוסף להשתתפות ולנוכחות בשיעור?

"אני חושב שגם בהוראה פרונטלית חלק ממה שאת מתארת הוא לא טוב. אני לא חושב שטוב שמרצה מגיע לכתה וחושב שהוא צריך להעביר חומר מסויים ושהוא ייכנס לראש של הסטודנטים. חלק מהתפקיד שלנו נגיד בהוראת משפטים זה לעודד חשיבה משפטית ולתת כלים. יכול להיות שסיכומים משנים מסויימות נראים אותו דבר, אבל זה לא אומר שתהליך הלמידה בכתה היה זהה.

כשלימדתי בשנה א' נזיקין, הייתי מקבל סטודנטים טריים שלא יודעים חשיבה משפטית, אני ראיתי בחומר בנזיקין מצע ללמד על גביו ניתוח וחשיבה משפטית. זה קורה באופן ספונטני בכתה תוך כדי דיון עם סטודנטים ואינטראקציה איתם וזה החלק החשוב בהרצאה. גם מי שלא משתתף מקשיב לשיח ומבין טוב יותר".

הרבה פעמים סטודנטים מרגישים שחומרי הקריאה לא באים לידי ביטוי בשיעורים ושהשיעורים הם חד צדדיים. היום בזום זה מאוד מתחדד, יש פחות אינטראקציה בין המרצה לסטודנטים וקשה אפילו לשאול שאלות בפלטפורמה הזו. מה אתם עושים כדי לשפר את זה?

"המשוב העיקרי שיש לנו על הקורסים הוא סקרי רמת הוראה. חשוב שסטודנטים יעירו הערות ישתתפו ויתנו ציונים. אחוז ההשתתפות הוא לא מספיק גבוה לדעתי ועומד על בסביבות 35 אחוז. למה שלא יהיה 70 ו-80 אחוז? זה ייתן יותר אמינות לסקר. כך סטודנטים יבטאו את מה שיש להם לומר, הן במספרים והן בהערות. אנחנו מאוד קשובים למשובים האלה".

מה קורה אחרי שממלאים את המשוב?

"כל שנה בלשכת סגן הרקטור מנהלים תחרות שבה נבחרים 15 מרצים מצטיינים כאשר הסקר הוא הכלי העיקרי של הועדה שבחרת את המרצים. אני חושב שגם למרצה שמכבד את עצמו חשובות התוצאות של המשובים. מרצה שקיבל ציונים נמוכים צריך לחשוב איך לשפר את עצמו וזה גם תפקידו של ראש המחלקה להבין מה הסיבה לציונים הנמוכים ואיפה הבעיה. במקרים חמורים כשיש מצב של זלזול וחוסר אכפתיות מתמשך זה גם יכול להשפיע על הקידום של המרצה".

האם ירד השנה רף הקבלה לאוניברסיטה? איך אתה חושב שהמחזורים הגדולים ישפיעו על הלמידה?

"הייתה עלייה גדולה ברישום לכל האוניברסיטאות. זה קרה מכמה סיבות, יש הרבה אנשים שהיו נוסעים בשנים אחרות לטיול אחרי צבא ועכשיו בגלל שלא מתאפשר להם החליטו להתחיל

ללמוד. חלק גם התחילו טיול בחו"ל והפסיקו אותו באמצע. מסקר שעשינו, 18 אחוז אמרו שהם באו ללמוד בגלל שלא יכלו לטוס לחו"ל. סיבה נוספת היא ביטול הפסיכומטרי במחזור אפריל שבגללו האוניברסיטאות היו בדילמה מה לעשות. לכן יצרנו מסלול קבלה על בסיס בגרות בלבד. אבל אם אנחנו מדברים על הפקולטה למשפטים, אז מסלול הקבלה על בסיס בגרות דרש ציוני בגרות מאוד גבוהים, זה לא שנדרשו אותם ציונים כפי שנדרשו בשילוב עם ציוני פסיכומטרי".

נראה שהאוניברסיטה לא הייתה ערוכה לקבל כמות כזו של סטודנטים. היום לדוגמה לומדים בפקולטה למשפטים בקורסי חובה בשנה א' 170 סטודנטים בכתה אחת. לזה צריך להוסיף את העובדה שסטודנטים בשנה א' לא דרכו מעולם בפקולטה וממילא מתמודדים עם קשיי הלמידה בזום. לא היה נכון לפצל את הסטודנטים ליותר כתות לימוד או לחילופין לקבל פחות סטודנטים? ומה ההתאמות שעשיתם לשנה א' בכלל?

"אחד הדברים שעסקתי בהם בחודשים יולי-אוגוסט היה לבנות מתווה שבו נוכל להביא סטודנטים לקמפוס, בדגש על שנה א'. במשפטים ספציפית היה תכנון להביא סטודנטים לימים מרוכזים ב'וואהל', אבל הכל הלך לפח או לפחות נמצא במגירה כי **הממשלה כנראה חושבת שקניונים ומכוני עיסוי הם יותר חשובים מהאוניברסיטאות**, או שאולי היא חושבת שההוראה בזום היא בסדר. אותי זה מאוד מצער כי אני חושב שהיה מאוד חשוב שתלמידים בשנה א' יגיעו לקמפוס.

אני אגב מעודד את הלמידה בחוץ. אתמול הייתי בפקולטה וראיתי קבוצה גדולה של סטודנטים בשנה א' שישבו בחוץ ודנו על עבודה שהייתה להם להגיש בידי חוזים. הכשרנו מרחבים מוגנים בקמפוס שבהם אפשר לשבת בחוץ. נכון לעכשיו יש ארבעה כאלה, אחד מהם במשפטים.

האוניברסיטה גם הכשירה כארבעים כתות היברידיות שבהן מותקנות מצלמות וישבו בהן סטודנטים בהתאם להנחיות כך שיוכל להתנהל שיח, ומי שלא יוכל להגיע ישמע את ההרצאה דרך המצלמה באינטרנט".

ובכל זאת, אולי יש התאמות שצריכות היו להיעשות כבר עכשיו כמו חלוקה לכתות קטנות יותר, הוספת עוזרי הוראה או קיום שיעורי תרגול מצומצמים? נראה שקשה ללמוד בשנה א' בתנאים האלו.

ברמה העקרונית אני מסכים איתך. אף אחד לא צפה עלייה כל כך גדולה של סטודנטים וכדי להוסיף כתות צריך להוסיף חברי סגל וזה דבר שקשה לעשות מהיום להיום. לגבי הפקולטה

למשפטים, שמעתי לדוגמה על מרצים שהוסיפו מתרגלים וחילקו את הסטודנטים לקבוצות קטנות".

ועכשיו לנושא שמטריד הרבה סטודנטים ומרצים, טוהר הבחינות. נשמע שהיום הבחינות מבוססות בעיקר על אמון בסטודנטים. בבחינות במשפטים שבהן מתבצע נרמול, פגיעה בטוהר הבחינות משמעה גם פגיעה בסטודנטים שנבחנו לפי הכללים. מה אתם מתכוונים לעשות בנושא?

"אז קודם כל את בהחלט צודקת, יש בעיה עם הבחינות. יש מקומות שבהם הבעיה יותר ופחות חמורה. בגדול תקופת המבחנים של הקיץ הייתה מאוד בעייתית ואנחנו יודעים את זה. היה חוסר שביעות רצון מצד הסטודנטים. חלק מהבעיה נוצר מלחץ של ארגוני הסטודנטים גם על האוניברסיטה וגם על הפוליטיקאים ועל השר להשכלה גבוהה. באו בטיעונים שלפיהם צריך להגן על בריאות הסטודנטים ולכן אסור לעשות בחינות פרונטליות. למרות שאם את שואלת אותי המניעים שם היו אחרים".

נכון שהיו סטודנטים שלא הפריע להם להיבחן במספר בחינות בפקולטה, אבל עדיין היה אחוז מסויים של סטודנטים שלא ניתן להם מענה משום שהם לא נמצאו בקבוצת סיכון בעצמם ועדיין חששו להגיע לאוניברסיטה, בין היתר בגלל החשש שידבקו בעצמם או שידבקו וידביקו קרובי משפחה שנמצאים בסיכון.

"אני מזכיר שהסיכום היה לקיים בין 10 ל-20 אחוזים של מבחנים פרונטליים לבחירת האוניברסיטה. בסוף הלחץ על ארגוני הסטודנטים פגע בסטודנטים, כי הם יגיעו עם תעודה שבה יש ציוני עובר והמשרדים יסתכלו עליהם אחרת. יהיו גם סטודנטים שלא יצליחו להגיע לניקוד הנדרש לרשימת מצטייני הדיקן והרקטור כי לא היו להם מספיק ציונים מספריים. אנחנו התארגנו למצב הזה שיש סטודנטים שלא יכולים להגיע לקמפוס להיבחן, אפשרנו לסטודנטים לפנות לוועדה רפואית. מי שנמצא בקבוצת סיכון אפשרנו לו להיבחן לבד בקמפוס או להיבחן באופן מקוון. עבדנו גם על פתרונות למי שנמצא בקבוצת ביניים ולא נמצא בקבוצת סיכון בעצמו. אבל אז פתאום הגיע השר אלקין ואמר 'אני אחליט באילו קורסים תדחו בחינות ובאילו לא'. יש גבול, יש אוטונומיה לאוניברסיטאות, אנחנו יודעים מה צריך לעשות פרונטלי, בעיקר מחשבים, פיזיקה. היו שבועיים שבהם לא היה אפשר בכלל להיבחן באוניברסיטה וזה עשה נזק אדיר. אבל זה מה שקורה כשפוליטיקאים מתערבים באקדמיה. זה שר שאומר שהוא השר של הסטודנטים אבל הוא לא תרם להשכלה והוא פגע בסטודנטים ובעיקר בסטודנטים הטובים.

יש מבחנים שבהם קשה מאוד להעתיק כל אחד צריך לכתוב משהו אחר ואם שניים כתבו את אותו דבר סימן שהם העתיקו. אני לדוגמה יצרתי מבחנים אינדיבידואליים. במקום שמרצה יחבר קייס שכל הסטודנטים צריכים לנתח, נתתי לכל אחד מהסטודנטים לחבר קייס בעצמו

בהתאם להנחיות שלי. כך למשל בניזקין: 'חבר סיפור שבו יש לפחות ארבע עוולות וקורבן מעשה הנזיקין נהרג בסוף. הסיפור צריך להכניס שאלה של אשם תורם ועמימות סיבתית'. לא יכול להיות ששני סטודנטים יחברו קייס זהה. זה היה מאוד מוצלח".

ועדיין, רוב המרצים השאירו את המבחנים במתכונת רגילה, בהתאמות מסויימות למבחן מקוון. מה אתם מתכוונים לעשות בהמשך כך שטוהר הבחינות יישמר?

"אנחנו עומדים לרכוש מערכת של חברת 'טומקס' שעשינו עליה פיילוט לאחרונה על שמונה בחינות. היא עובדת כך שהסטודנט מוריד את התוכנה למחשב שלו והיא מנטרלת את כל הפונקציות של המחשב למשך הבחינה. כלומר, לסטודנט אין גישה לקבצים, לאימייל ולאינטרנט. תוך כדי המבחן, המערכת מצלמת אותו ויש מרכיב של בינה מלאכותית שמאפשר לה לתת ציון אמינות להתנהגות של הסטודנט. זה מתבצע באופן שבו אם היו דברים חריגים כמו קולות, דיבורים, תזוזות, שני אנשים באותו חדר או שבמקום להסתכל על המסך הסטודנט מסתכל על מקומות אחרים, המערכת מציינת את זה. ככה המערכת יוצרת סוג של השגחה ואמינות לבחינה. עשינו פיילוט, והתוכנית היא להשתמש בתוכנה ברוב הבחינות בקורסי סמסטר א', כיוון שאנחנו לא מאמינים שיאפשרו לנו להביא מאה אחוז מהסטודנטים לקמפוס. בגלל שזו הרצה ראשונה היו הרבה הערות ושיפורים שאנחנו מצפים מהחברה לתקן אבל זה נראה מבטיח. במקביל, אנחנו גם מעודדים את המרצים להשתמש באמצעי הערכה חלופיים".

האם העובר הבינארי יישאר במתכונת כלשהי?

"אני מאוד מתנגד לעובר בינארי וזה פגע בסטודנטים. אני לא חושב שנחזור על מה שהיה. אין סיבה, ואני לא מתכוון לאשר את זה".

אני מניחה שכדיקן הסטודנטים ראתה עד כמה חשוב ליצור ודאות לסטודנטים ככל שניתן, במיוחד בתקופה כזו שמתאפיינת בחוסר ודאות. ועדיין, הייתה תחושה שלא יצאו מספיק הודעות מהאוניברסיטה באופן שוטף כדי להסביר לסטודנטים לקראת מה הם הולכים. אפילו השנה יצאה הודעה רק כמה ימים לפני שהתחילו הלימודים על כך שהם יהיו מקוונים. האם אתה מודע לתחושה הזו של הסטודנטים ומה דעתך בעניין?

"אנחנו חיים בתקופה של אי-ודאות ומנסים לעשות את המיטב במצב הקיים, אבל כל עם ישראל חי כבר עוד מעט שנה באי-ודאות כזו. הממשלה מקבלת החלטות בערב ופתאום מפילים עלינו משהו. לגבי פתיחת השנה, אני מאוד רציתי להביא אנשים לפה ובסוף לא הרשו. הבעיה עם ההודעות האלו היא שבסוף צריך לחזור בכך. יכול להיות שבנוגע לבחינות נכון להוציא כבר עכשיו הודעה בעניין".

לסיום, איך הלימודים ייראו אחרי הקורונה?

"אני מאמין שגם כשהקורונה תעלם לחלוטין העולם האקדמי וההוראתי לא ייראה אותו דבר כמו לפני הקורונה. יש הרבה דברים שלמדנו ולקחים שהפקנו שיישאו איתנו אחרי שהמגיפה תחלוף. ועדות שלמות עוסקות ביום שאחרי הקורונה ובשימוש בכלים דיגיטליים. ודאי תשאר איתנו הוראה דיגיטלית באופן החיובי שלה, כדי להשיג ערך מוסף שהיא יכולה להשיג, כמו להגיע לקהלים שאחרת לא יכולים להגיע להשכלה או להביא מרצים שבעבר לא יכולנו להביא. אפשר להגיד כבר עכשיו שהעולם אחרי הקורונה ייראה אחרת".